

POSTĘPOWANIE W OSTRYCH ZATRUCIACH FOSFOROWODOREM

Podstawowe informacje dla dyspozytorów, zespołów ratownictwa medycznego, SOR.

CZYNNIK TOKSYCZNY

Fosforowódor (PH₃, fosfina, fosforiak).

ŹRÓDŁA NARAŻENIA

Pestycydy wydzielające fosforowódor, zawierające fosforiki metali (glinu, wapnia, cynku). Przykładowe zdjęcia produktów poniżej. Produkty te do niedawna nie były popularne w Polsce, ale są dostępne w sprzedaży internetowej i zyskują na popularności także wśród niewykwalifikowanych użytkowników. Są używane m.in. do fumigacji magazynów, statków, siedlisk szkodników (np. nory kretów). W przeciwieństwie do typowo stosowanych wcześniej w Polsce rodentycydów stanowią wysokie zagrożenie także przy ekspozycji wziewnej.

UWAGA! Poza zagrożeniem toksycznym, fosforowódor jest skrajnie łatwopalny, istnieje możliwość samozapłonu nawet w temperaturze pokojowej.

Część produktów zawiera także karbaminian amonu, ale w przypadku ekspozycji nie występują objawy zatrucia karbaminianami (toksydrom cholinergiczny). Karbaminian amonu w kontakcie z wodą szybko rozpada się wydzielając amoniak i dwutlenek węgla. Dodanie do produktu karbaminianu amonu ma na celu rozrzedzenie oparów fosforowodoru i w ten sposób zmniejszenie zagrożenia pożarem lub wybuchem.

DROGI NARAŻENIA / ZATRUCIA

1. Wziewna.
2. Doustna.
3. Przez skórę.

UWAGA! Skażenie skóry i ubrania związkami uwalniającymi fosforiki metali może być źródłem narażenia i zatrucia personelu medycznego.

MECHANIZM DZIAŁANIA TOKSYCZNEGO

Podstawowe ogólnoustrojowe działanie fosforowodoru polega na zablokowaniu oddychania wewnątrzkomórkowego, ma on także bezpośrednie działanie cytotoksyczne na drodze peroksydacji lipidów. Fosforowódor działa drażniąco na drogi oddechowe i płuca, co może prowadzić do skurczu oskrzeli i obrzęku płuc. W przypadku połknięcia fosforów metali działają one żrąco na śluzówkę przewodu pokarmowego – wysokie ryzyko krwawienia z przewodu pokarmowego i jego perforacji.

NARZĄDY KRYTYCZNE

- Ośrodkowy układ nerwowy.
- Płuca.
- Serce.
- Przewód pokarmowy (ekspozycja doustna).

OBJAWY ZATRUCIA

Decydujące dla rozpoznania są: okoliczności zatrucia oraz dynamika obrazu klinicznego.

Okoliczności zatrucia:

1. Przypadkowe wziewne narażenie w miejscach gdzie zastosowano pestycydy.
2. Celowe lub przypadkowe (**dzieci!**) zatrucie drogą doustną pestycydami w formie stałej.
3. Skażenie skóry/ubrania w wyniku bezpośredniego kontaktu z pestycydami w formie stałej lub produktami, które miały z nimi bezpośredni kontakt np. zboże, kasza, ryż.

Objawy:

1. Zatrucia fosforowodorem przebiegają bardzo dynamicznie.
2. Niezależnie od drogi ekspozycji pierwsze pojawiają się zazwyczaj objawy ze strony przewodu pokarmowego: nudności, wymioty, biegunka, ból w jamie brzusznej. Przy ekspozycji doustnej ze względu na działanie żrące może wystąpić krwawienie z przewodu pokarmowego.
3. Układ nerwowy: bóle głowy, pobudzenie, drgawki, śpiączka, rozszerzenie źrenic itd.
4. Układ oddechowy: duszność, tachypnoe, kaszel, skurcz oskrzeli, obrzęk płuc.
5. Układ krążenia: bradykardia lub tachykardia, hiper- lub hipotensja, arytmie nadkomorowe i komorowe, bloki przewodnictwa, ostry zespół wieńcowy, obrzęk płuc, nagłe zatrzymanie krążenia.
6. Powłoki ciała: wiśniowo – sinica (methemoglobinemia), wzmożona potliwość.
7. Krwiomocz, białkomocz, ostra niewydolność nerek.
8. Cechy uszkodzenia wątroby, takie jak żółtaczką, podwyższona aktywność transaminaz, wzrost bilirubiny, nie pojawiają się zazwyczaj wcześniej niż 48-72 godziny od ekspozycji.

UWAGI!

1. Zapach czosnku lub gnijących ryb obserwowany w przypadkach narażenia wynika z zanieczyszczenia fosforowodoru difosfiną (P₂H₄).
2. W przypadku wziewnego narażenia większej grupy osób **najcięższe objawy występują zazwyczaj u dzieci**, ponieważ mają one większy niż dorośli stosunek powierzchni pęcherzyków płucnych do wagi ciała a także ze względu na niższy wzrost są narażone na większe stężenia gazu ponieważ fosforowódor jest cięższy od powietrza.
3. W przypadkach śmiertelnych do zgonu dochodzi najczęściej w ciągu pierwszych 12-24 godzin w wyniku niewydolności krążenia, powyżej 24 godzin przyczyną zgonu jest najczęściej ostra niewydolność wątroby.

POSTĘPOWANIE W PRZYPADKU NARAŻENIA

BEZPIECZEŃSTWO NA MIEJSCU ZDARZENIA

Fosforowodór jest cięższy od powietrza (względna gęstość 1,17) i może dłużej utrzymywać się w niższej położonych miejscach.

W strefie gorącej konieczne jest użycie autonomicznych aparatów oddechowych (SCBA).

W strefie gorącej nie podejmuje się czynności medycznych poza ew. udrożnieniem dróg oddechowych.

Nie wolno wynosić ze strefy gorącej opakowań ani pestycydów ze względu na ryzyko wtórnej kontaminacji!!! W celu ewentualnej identyfikacji można wykonać fotografie produktów i ich etykiet.

Fosforowodór (gaz) nie wchłania się przez skórę, nie ma działania drażniącego na spojówkę. Ochrona skóry konieczna jest tylko w przypadku kontaktu z fosforkami metali (ciała stałe).

DEKONTAMINACJA

Osoby narażone wyłącznie na fosforowodór (gaz) nie wymagają dekontaminacji.

W przypadku narażenia na fosforki metali (ciała stałe) konieczna jest dekontaminacja.

Należy usunąć i zabezpieczyć zanieczyszczone ubranie i przedmioty osobiste (podwójny worek). W przypadku ekspozycji skóry należy przeprowadzić dekontaminację na sucho (np. poprzez ścieranie gazą lub szczotką). **Nie należy używać wody ponieważ w kontakcie z wodą produkty wydzielają fosforowodór.**

W przypadku doustnej ekspozycji na miejscu zdarzenia można rozważyć prowokowanie wymiotów a w warunkach szpitalnych płukanie żołądka.

!!!UWAGA Wymiociny pacjenta mogą wydzielać fosforowodór!!!

LECZENIE PRZEDSZPITALNE

1. Ewakuować poszkodowanego ze skażonej atmosfery.
2. W przypadku bezpośredniej ekspozycji na fosforki metali przeprowadzić dekontaminację wg zasad opisanych powyżej.
3. Postępować według schematu ALS.
4. Stosować tlenoterapię 100% tlenem z użyciem maski z rezerwuarem (maksymalny przepływ tlenu).
5. Złożyć dostęp dożylny.
6. Włączyć terapię objawową stosownie do wskazań:
  - spadek ciśnienia – krystaloidy, aminy presyjne.
  - drgawki – leki przeciwdrgawkowe np. diazepam.
  - niewydolność oddechowa – wentylacja mechaniczna nieinwazyjna lub inwazyjna 100% tlenem z możliwie wysokimi wartościami PEEP (co najmniej 8 mbar).
7. Zakazać aktywności fizycznej.

LECZENIE SZPITALNE

1. Tlenoterapia 100% tlenem (maksymalny przepływ tlenu).
2. Brak leczenia specyficznego (odtrutki).
3. W przypadku ekspozycji doustnej płukanie żołądka – o ile to możliwe zamiast wody należy użyć oleju parafinowego.
UWAGA!!! W przebiegu zatrucia drogą doustną dochodzi do produkcji fosforowodoru w żołądku pacjenta. Wydalany przez usta pacjenta gaz może stanowić zagrożenie zatruciem dla personelu medycznego a także zagrożenie pożarem/wybuchem. Treść uzyskana w wyniku płukania żołądka i wymiociny także mogą wydzielać fosforowodór!!!
4. Leczenie objawowe obejmujące czynności i procedury typowe dla stanów zagrożenia życia.
5. U pacjentów we wstrząsie opornym na leczenie do rozważenia terapia insuliną wysokodawkową (HIET).
6. Wykonać badania laboratoryjne i obrazowe niezbędne do kompleksowej oceny stanu chorego.
7. W przypadku ekspozycji doustnej do rozważenia gastroscopia i tomografia komputerowa w celu oceny wskazań do wczesnej interwencji chirurgicznej.
8. W przypadku wystąpienia objawowej methemoglobinemii leczenie specyficzne – wlew dożylny błękitu metylenowego.

- Po ekspozycji na fosforowodór lub fosforki metali bezobjawowi pacjenci powinni być obserwowani w warunkach szpitalnych przez co najmniej 12 godzin. Jeśli w tym okresie nie wystąpią objawy zatrucia mogą być wypisani z zaleceniem zgłoszenia się do szpitala w przypadku wystąpienia objawów.

DIAGNOSTYKA LABORATORYJNA

- Zaburzenia równowagi kwasowo-zasadowej w postaci kwasicy metabolicznej, a ciężkich przypadkach także oddechowej [obniżone: pH (< 7.3) i HCO_3^- (<20 mmol/l), PaO_2 (<75 mmHg), wzrost pCO_2 (>40 mmHg)]. **Wartość pH < 7,25 jest negatywnym czynnikiem prognostycznym.**
- Podwyższone markery stanu zapalnego (leukocyty, CRP) – rzadkim powikłaniem może być leukopenia.
- Zaburzenia elektrolitowe [hipokaliemia / hiponatremia (rzadko), hipo / hipermagnezemia].
- Wzrost markerów martwicy mięśnia sercowego: troponiny sercowe, izoenzym sercowy kinazy kreatyninowej, mioglobina.
- Wzrost markerów uszkodzenia wątroby: aminotransferaza asparaginowa i alaninowa oraz bilirubina (zazwyczaj po 48 h od narażenia).
- Wskaźniki uszkodzenia nerek: białkomocz i krwinkomocz, podwyższone poziomy mocznika i kreatyniny.
- Wzrost stężenia mleczanów (>2 mmol/l).
- Brak laboratoryjnego testu potwierdzającego zatrucie w warunkach szpitalnych (stężenie fosforu we krwi/moczu nie jest wiarygodnym markerem narażenia).**

UWAGA: identyfikacja PH₃ w materiale biologicznym jest możliwa tylko w laboratoriach sądowych z użyciem specyficznych technik chromatografii gazowej (HS-GC-NPD lub HS-GC-MS).

RÓŻNICOWANIE

- Zatrucie gazami duszącymi chemicznie (np. tlenek węgla, siarkowodór, cyjanowodór).
- Zatrucie gazami duszącymi fizycznie (np. dwutlenek węgla, metan, azot, , propan, butan).
- Zatrucie gazami drażniącymi (np. tlenki azotu, siarki, halogenki, fosgen, amoniak, chlorowodór).
- Zatrucia oraz inne stany chorobowe powodujące głęboką kwasicę metaboliczną z wysoką luką anionową.

UWAGI!

- W praktyce klinicznej, o ostatecznym rozpoznaniu zatrucia fosforowodorem decyduje wywiad, objawy kliniczne, ich dynamika oraz gazometria krwi tętniczej i żylniej.

KIERUNEK TRANSPORTU CHORYCH

Najbliższy Regionalny Ośrodek Toksykologii Klinicznej, Szpitalny Oddział Ratunkowy, Oddział Anestezjologii i Intensywnej Terapii lub inny oddział posiadający warunki do ratowania chorych w stanie bezpośredniego zagrożenia życia.

W każdym przypadku podejrzenia / zatrucia fosforowodorem konieczna jest telefoniczna konsultacja z Regionalnym Ośrodkiem Toksykologii Klinicznej.

Opracowanie: dr Marek Wiśniewski, dr Karina Sommerfeld-Klatta